

Litteratur.

Jacob Fellman, *Anteckningar under min vistelse i Lappmarken.*

I—IV. 1 porträtt, IV, 680 + 597 + 717 + 552 s. 8:o. Helsingfors 1906. Ej i bokh.; utdelas till bibliotek och fackmän.

Författaren till dessa lika omfångsrika som värdefulla anteckningar, död 1875, var under åren 1820—31 kyrkoherde i Utsjoki och Enare med hufvudstation i Utsjoki, Finlands nordligaste församling. De tolf långa år han här tillbragte, under ständiga resor mellan sina båda kyrkor, till norska hafskusten, till Uleåborg o. s. v., gäfvom honom en synnerligen ingående kunskap om natur och folk i dessa undångömda och aflägsna trakter. Den nödtvungna ledigheten från alla ämbetsåligganden under den långa tid, som Utsjokilapparne med sina renar befunno sig fjärran från den ensliga kyrkobyn, begagnade han till ifriga och fruktbarande studier och till nedskrifvande af sina iakttagelser, hvarjämte han stod i liflig brefväxling med in- och utländska lärde. Äfven efter sitt afflyttande från Lappmarken fortsatte han sina studier och sin författareverksamhet, och de vidlyftiga manuskript han efterlämnade vittna om hans mångsidiga intressen. Under hans lifstid trycktes föga däraf. Först nu ha de med pietetsfull hand utgifvits af hans son, f. presidenten Isak Fellman.

Den *första* af de fyra omfångsrika volymerna upptages af en skildring af förf:s lif under de tolf lappmarksåren. Den öfverflödar af värdefulla etnografiska och kulturhistoriska upplysningar om lifvet i finska Lappland och de angränsande delarna af Finland, Norge och Ryssland och har, ehuru bredt hållen, en ledighet och åskådlighet i framställningssättet, som värdigt ställer vissa delar

af densamma bredvid Petrus Læstadii kända »Journal för första året af hans tjänstgöring såsom missionaire i Lappmarken». Om själfva innehållet förbjuder oss utrymmet att lämna mera än några få antydningar.

Intressant är att finna, att det vid denna tid ännu fanns lappar så långt i söder som i Kiurujärvi öster om Sodankylä, s. 2, och i Lokka och Riesto något norr därom, s. 243, 245, 249, 250.

Vid beskrifningen af Enarelapparnes klädedräkt, s. 30 ff., jfr III, s. 262, finner man, att den därvarande kvinnomössan, konisk med insydd träknapp i spetsen, ger förklaringen till uppkomsten af det märkvärdiga »hornet» på kvinnomössorna i östra Finnmarken — detta är kanske en vidareutveckling af denna träknapp, som från början väl endast afsett att hålla mössans spets upprätt.

Skildringen af lifvet på Vardöhus fästning, s. 49 ff., är af intresse för kulturhistorikern, likaledes beskrifningen af det spritfyllda lefvernet på Enare marknad, s. 82 ff., och Kemi marknad, s. 347 ff., samt skildringen af tinget i Enare, s. 443 ff.

Lapparne på Kolahalfön skildras utförligt s. 554 ff. och s. 593 ff., och s. 367 ff. meddelas en år 1748 författad beskrifning öfver Kemi lappmark af Nils Fellman.

Den *andra* delen inledes af en omfångsrik lapsk mytologi. Under sitt intima samlif med lapparne hade förf. rikligt tillfälle att iakttaga och anteckna samtida öfvertro samt erhålla upplysningar om forna tiders föreställningar, offer o. s. v. Han har emellertid icke nöjt sig med att endast framställa dessa sina egna iakttagelser, utan han har velat sammansmälta alla tillgängliga upplysningar om de gamla religiösa föreställningarna hos alla lappmarkers lappar till ett helt, hvarvid tydligen Gananders »Mythologia fennica» tjänat som förebild. Därigenom har det emellertid ofta blifvit svårt eller rentaf omöjligt för läsaren att afgöra, om en af förf. omtalad mytologisk föreställning varit känd särskildt bland de finska lapparne, och det erfordras därför ett omfattande och svårt sällningsarbete, innan denna del af hans anteckningar blir helt tillgänglig för den nutida vetenskapen, som kommit till klarare insikt om, att den lapska mytologien ej innefattat ett i något så när fasta former.

kodifieradt system, utan ett i olika trakter och hos olika personer olikartadt, ständigt föränderligt och jäsande konglomerat af föreställningar.

Af utgifvaren äro såsom noter tillagda en mängd välkomna utdrag ur ett manuskript af Lars Levi Læstadius. Jämte de lapska elementen förekommer i denna afdelning äfven en hop finska trollrunor m. m.

Följer så en synnerligen viktig och intressant afdelning »Lappska sånger och sagor», genom hvilken nytt ljus i många afseenden sprides öfver frågan om lapparnes folkpoesi. Förf. meddelar här icke mindre än 37 delvis mycket omfångsrika och till största delen icke förut utgifna lapska »runor», alla af honom upptecknade i finska Lappmarken eller dess omedelbara närhet. Till innehåll och form äro de mycket primitiva och öfverensstämman ganska väl med det slags sånger, som Donner upptecknade efter Fjellner på dennes nästan outredliga rotvälska och utgaf i sin bekanta samling »Lappalaisia lauluja». Såsom äfven Fellman, s. 198, anmärker, förefinnas många beröringspunkter mellan de finska runorna och de lapska. Själf antager han, att de »utgått från samma utsäde, ehuru det blifvit hos hvardera folket på olika marker olika odladt». För egen del skulle jag dock knappast vilja tro, att sånger af denna art varit ursprungliga hos lapparne. Först och främst är att märka, att man hittills aldrig påträffat dylika halfepiska sånger utanför de trakter, där lapparne stått i nära beröring med finnarne. Fjellner uppger visserligen, Lappalaisia lauluja s. 72, att sången om solsönerna upptecknats af honom i Jukkasjärvi, men att äfven ett par Härjedalslappar sjungit den för honom. Orimligheten i detta påstående är dock uppenbar. »Samma» sång på 218 versrader, till hvilka komma fem rader, som endast skulle varit kända i Härjedalen, kan ej ha sjungits i samma eller ens ungefär samma form i två så vidt skilda trakter som Torne lappmark och Härjedalen, det visas af erfarenheten från det sångrika Finland, där dock språket icke lade så stora hinder i vägen som på det lapska området, där dialektskillnaden är enormt stor. Enligt hvad som uppgifves af personer, som känt Fjellner, var denne tyvärr intet sanningsvittne, utan fann

ett synnerligen stort behag i att »slå dalkarlar» i folk. Ett typiskt exempel på en dylik fet anka är historien om den underbara forsen mellan Vittangi och Jukkasjärvi, som Düben i god tro meddelar s. 97. Ingen annan upptecknare har i de södra lappmarkerna funnit andra lapska sånger än sådana lyriska stycken, som meddelas efter Grönlund i Lappal. laul. s. 123 ff. Det är då väl icke heller troligt, att Fjellner från sin hemtrakt i Härjedalen känt annan folkpoesi än sagor sådana som den *ibid.* s. 11 f. meddelade, äfvensom kanske några lyriska småsånger. De sånger, som nu publicerats efter Fellmans uppteckningar, visa, att Fjellners runor från Torne lappmark äro åtminstone delvis autentiska, och att de misstankar angående deras äkthet, som jag framställt i suppl. till Nordisk Familjebok b. 20, sp. 1469, böra förfalla. Att dessa runor uppstått genom och under finskt inflytande, anser jag likväl vara sannolikt.

Vid redigerandet och öfversättandet af de lapska sångerna och sagorna har utgifvaren haft rektor J. Qvigstads sakkunniga biträde. De svenska eller norska och finska, ibland äfven tyska öfversättningarna, som delvis härstamma från förf. själf, göra texterna tillgängliga äfven i vidare kretsar. Att beklaga är, synes det mig, att den lapska texten till nr 36 och 37 utelämnats; kanske den dock varit alltför otydligt skriven.

Härpå följer en förut till största delen ej publicerad öfversättning af Matteus evangelium och Markus 1—4 och ett aftryck af en katekes; Utsjokidialekt. Öfversättningarna åtföljas af ett missionshistoriskt och bibliografiskt företal på latin, hvars bibliografiska uppgifter, jfr också II, s. 500, likväl icke äro i allo tillförlitliga; jfr Qvigstad och Wiklund, *Bibliographie der lappischen litteratur*, Helsingfors 1899.

Andra delen afslutas med några »Uppsatser berörande frågan om lappska böckers utgifvande», af hvilka särskildt den sista, författad af utg., är af stort intresse för kännedomen om den finsk-lapska litteraturens bibliografi och underliga lidandeshistoria.

Största delen af *tredje* volymen upptages af en synnerligen vidlyftig, detaljrik och mångsidig beskrifning öfver finska Lappmarken, dess natur, invånare och historia, i alla afseenden vida öfverträffande

Sjögrens bekanta »Anteckningar om församlingarne i Kemi lappmark», Helsingfors 1828. Något referat af det rika innehållet kan här ej ifrågakomma. För hvar och en, som vill studera dessa traktens etnografi och historia, kommer särskildt denna del af verket att bli en oundgänglig handbok. Den föregås af en kortfattad beskrifning öfver de svenska, norska och ryska lappmarkerna och en allmän inledning om lapparnes ursprung m. m. I den sistnämnda finner språkforskaren en del välkomna notiser om de numera utdöda lapska dialekterna i Sodankylä och Kuolajärvi, III, s. 15, 19 ff., II, s. 206, 212 f., 215, 314, 501 f.

Enligt meddelande från utgifvaren har Fellman äfven efterlämnat en mängd annat material från dessa dialekter, hvilket kommer att utgifvas af magister Frans Äimä.

Fjärde delen slutligen innehåller en förut delvis tryckt, vidlyftig redogörelse för traktens fauna och flora, några uppsatser i skilda ämnen, en brefsamling och ett vidlyftigt register. Af stort intresse för etnografen och historikern äro här särskildt skildringarna från det norsk-ryska »Fälleslandet», trakten söder om Varangerfjord, samt redogörelsen för den finsk-ryska gränsspärrningen mot Norge.

Slutsumman af min långa recension blir alltså, att Fellmans »Anteckningar» lända deras författare och utgifvare till största heder och äro ett länge efterlängtadt »standard work» för kännedomen om den finska Lappmarken i gamla tider.

K. B. Wiklund.

E. O. Arenander, *Kortfattad beskrifning af gamla ångermanländska ekonomibyggnader och jordbruksredskap utställda i modeller i Norrköping 1906*. Uppsala 1906. 43 s. 8:o.

Titeln på detta lilla arbete, hvilket i bokhandeln kostar 25 öre, framkallar ovillkorligen för minnet de arbeten rörande vår inhemska ekonomi, af hvilka 1700-talet har att uppvisa många, nu omsider för deras kulturhistoriska betydelse eftersökta arbeten. Samma kärlek till sitt ämne, som präglar flertalet af de antydda författarnes